Verbum Vitae
27 (2015) 299-305

GERMANO GALVAGNO – FEDERICO GIUNTOLI, *Dai frammenti alla storia.* Introduzione al Pentateuco (GRAPHÉ 2; Torino: Elledici 2014). Ss. 416. 22 €. ISBN 978-88-01-04715-8

Książka Germano Galvagno i Federico Giuntoli pt. *Dai frammenti alla storia.* Introduzione al Pentateuco jest kolejną już pozycją, która ukazała się w serii wydawniczej GRAPHÉ. *Manuali di introduzione alla Scrittura*. Seria ta została zapoczątkowana w roku 2010 przez grupę włoskich biblistów, którzy we współpracy z wydawnictwem *Elledici* opracowali projekt dziesięciotomowego Wstępu do Pisma Świętego. Dzieło to wpisując się w pewną tradycję intelektualną i wydawniczą, której kamieniami milowymi były takie serie jak *Il messaggio della salvezza* oraz *Corso di studi biblici LOGOS* służyć ma w założeniu pomysłodawców rozpowszechnieniu wiedzy biblijnej oraz szeroko rozumianej formacji biblijnej. Celem, jaki stawiają sobie pomysłodawcy projektu, jest stworzenie opracowania zawierającego kompletny materiał dotyczący studiów biblijnych, który mógłby służyć w formacji intelektualnej zarówno studentów wydziałów teologicznych, jak i seminariów duchownych oraz wyższych instytutów wiedzy religijnej (ISSR). Jak podkreślają redaktorzy serii, Wstęp ten ma charakter opracowania kompleksowego, obejmującego całość materiału dotyczącego Pisma Świętego przekazywanego studentom w ramach podstawowych studiów teo-

logicznych. W założeniu autorów, kolejne tomy serii mają w sposób jasny i zrozumiały przekazywać aktualny stan wiedzy w poszczególnych gałęziach nauk biblijnych. Tak jasno określony cel publikacji serii w sposób oczywisty wpływa na kształt poszczególnych tomów.

Pozycja *Dai frammenti alla storia* stanowi wprowadzenie do pierwszych pięciu ksiąg Pisma Świętego tj. Pięcioksięgu. Jak się wydaje, wybór autorów, którzy byli by w stanie podjąć się tak wymagającego zadnia jakim jest opracowanie wstępu do tej części Biblii nie był rzeczą przypadkową. Germano Galvagno, który w roku 2008 uzyskał doktorat nauk biblijnych w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie na podstawie pracy „Sulle vestigia di Giacobbe. Le riletture sacerdotali e post-sacerdotali dell'itinerario del patriarca", napisanej pod kierunkiem jednego z czołowych specjalistów w dziedzinie Pięcioksięgu J-L. Ska, jest aktualnie wykładowcą Starego Testamentu w turyńskiej filii Facoltà Teologica dell'Italia settentrionale. Federico Giuntoli, który uzyskał tytuł doktora nauk biblijnych na podstawie pracy „L'officina della radizione. Studio di alcuni interventi redazionali post-sacerdotali e del loro contesto nel ciclo di Giacobbe (Gn 25,19–50,26)", napisanej pod kierunkiem tego samego profesora i obronionej w roku 2003, pracuje jako wykładowca egzegezy Starego Testamentu w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie. Zarówno profesjonalne przygotowanie jak również obszar naukowych zainteresowań i specjalizacji czynią podjęte dzieło wielce obiecującym już w punkcie wyjścia.

Tytuł książki wskazuje jednocześnie na preferowaną przez Autorów opracowania hipotezę dotyczącą procesu powstania Pięcioksięgu. Przebiegać on miał od istniejących w starożytnym Izraelu tradycji fragmentarycznych po istniejące w dzisiejszej formie opowiadanie o historii narodu, które w sposób konsekwentny uwypukla fundamentalne elementy tożsamości tego narodu.

Książka dzieli się na pięć rozdziałów. Rozdział pierwszy, którego autorem jest Federico Giuntoli, stanowi rodzaj krótkiego, ogólnego wprowadzenia do ksiąg Pentateuchu.

Autor omawia między innymi zagadnienia związane z nomenklaturą tego zbioru, jak również poszczególnych jego części. Określa również zakres Pięcioksięgu oraz sytuuje go na tle całej Biblii Hebrajskiej. Ponadto omawia związek pomiędzy poszczególnymi księgami Tory oraz wskazuje na teologiczne motywy aktualnego układu ksiąg, który podkreśla znaczenie Księgi Kapłańskiej stanowiącej centralny panel Pentateuchu. W ten sposób sercem Pięcioksięgu okazują się być zawarte w Księdze Kapłańskiej przepisy i normy, które czynią z Izraela naród święty, oddzielony od innych narodów i stanowiący szczególną własność Pana (14).

W rozdziale drugim, Germano Galvagno wprowadza w treść poszczególnych ksiąg Pentateuchu. Jak zaznacza na początku rozdziału, czyni to mając świadomość, że dla współczesnego czytelnika mającego określone oczekiwania co do spójności logicznej tekstów oraz pewnej, jak to określa, „błyskotliwości literackiej", lektura ksiąg biblijnych stanowić może wyzwanie dość wymagające. Lektura ksiąg biblijnych wprowadza bowiem w świat „odległy od naszego". Wymaga ona jednocześnie wyjątkowej uwagi – tylko ona pozwolić może na odkrycie powiązań, których istnienia czytelnik może nie być początkowo zupełnie świadomy (21). Choć w swej prezentacji zawartości poszczególnych ksiąg Germano Galvagno preferuje podejście synchroniczne, nie ignoruje całkiem problemów, napięć i niespójności wynikających ze skomplikowanej historii redakcji pierwszych pięciu ksiąg biblijnych.

Rozdział trzeci autorstwa Federico Giuntoli poświęcony jest zagadnieniom związanym z powstaniem Pięcioksięgu. Autor wychodzi od stwierdzenia, że treść pierwszych pięciu ksiąg biblijnych charakteryzuje się – przynajmniej według współczesnych standardów – brakiem spójności logicznej i literackiej. Brak ten widoczny jest nawet dla niezbyt uważnych czytelników Pisma Świętego. Aby zrozumieć ów brak spójności koniecznym wydaje się zwrócenie uwagi na historię własną tekstów biblijnych. Na przestrzeni wieków uczeni podejmowali najróżniejsze próby odpowiedzi na pytania dotyczące okoliczności

w jakich rodziły się poszczególne teksty, środowisk, które były odpowiedzialne za ich powstanie, wreszcie ideologii, których odległe echa brzmią na kartach dzisiejszej Biblii. Wielość i różnorodność odpowiedzi, jakich udzielano na przestrzeni stuleci świadczy z całą pewności o tym, że proces, który doprowadził do powstania Pięcioksięgu w dzisiejszej jego postaci, był procesem złożonym. Federico Giuntoli stara się w sposób syntetyczny przedstawić kolejne etapy tego procesu. Począwszy od pierwszych intuicji autorów średniowiecznych, poprzez hipotezy na temat pierwotnych źródeł, dokumentów, fragmentów, oraz uzupełnień aż po moment sformułowania przez J. Wellhausena klasycznej teorii dokumentów, autor kreśli szeroką panoramę historii badań biblijnych. Historii ta jednak nie stanowi zamkniętego rozdziału, ale w narracji Federico Giuntoli znajduje swe przedłużenie w tym, co stanowi „dzisiaj" na polu biblistyki. Wykład F. Giuntoli pozwala dostrzec jak pochód luminarzy nauk biblijnych znaczony przez takie nazwiska jak J. Wellhausen, H. Gunkel, G. von Rad, M. Noth czy R. Rendtorff, których hipotezy dotyczące powstania Pięcioksięgu wyznaczały kamienie milowe w biblistyce światowej, kontynuowany jest przez pokolenie uczniów – ich spadkobierców i naśladowców, takich jak H. H. Schmid, M. Rose, J. Van Seters, F. V. Winnett, H-Ch. Schmitt, H. Vorländer, Ch. Levin i in. To żmudna praca pokoleń egzegetów pozwoliła zweryfikować i ukazać niewystarczalność modelu wellhausenowskiego. Zakwestionowanie istnienia dokumentu elohistycznego, re-datacja, a w końcu zakwestionowanie również dokumentu jahwistycznego, wreszcie zmiana spojrzenia na charakter dokumentu kapłańskiego doprowadziły w konsekwencji do sytuacji, w której pytanie o kompleksową wizję historii powstawania Pięcioksięgu w dzisiejszej jego formie wciąż pozostaje otwarte. Niepodważalnym pozostaje fakt, że dzisiejszy Pięcioksiąg jest rezultatem połączenia w jedną całość wielu tekstów powstałych na przestrzeni różnych epok, napisanych dla różnych celów i będących odbiciem różnych ujęć teologicznych (zob. s. 191). W ten sposób historia egzegezy Pentateuchu zatacza w pewnym

sensie koło powracając, przynajmniej ogólnie, do pewnych założeń hipotezy fragmentów. Z kolei dawna hipoteza uzupełnień odżywa w wyniku wątpliwości jakie budzi pytanie dotyczące wzajemnej relacji materiału deuteronomistycznego i kapłańskiego. Pentateuch jawi się jako dokument pewnego kompromisu, stanowiący próbę otwarcia w kierunku różnych wspólnot żydowskich rozproszonych w antycznym świecie. Kompromis ten dokonuje się przez przyjęcie Prawa jako dokumentu autorytatywnego – przy czym Prawo to nosi wyraźny rys teologii kapłańskiej. Wydaje się, że powstanie zasadniczej części dzisiejszego Pięcioksięgu dokonało się w epoce perskiej. Zagadka, czy dokonało się to w wyniku autoryzacji ze strony imperium perskiego, jak sądzi P. Frei, czy też w wyniku aktywności wspólnoty obywateli związanej ze świątynią, jak proponuje J. P. Weinberg wciąż czeka na swojego odkrywcę.

Rozdział trzeci wydaje się stanowić najistotniejszą część książki. Choć Federico Giuntoli nie pokusił się o sformułowanie jakiejś nowej, rewolucyjnej hipotezy dotyczącej procesu powstania Pięcioksięgu, to jednak poprzez szeroką panoramę, nie tylko historycznych ale i aktualnych badań, daje czytelnikowi wgląd w „jeden z najbardziej emblematycznych” (145) rozdziałów współczesnej biblistyki.

Rozdział czwarty, określony jako *Approfondimenti* porusza cały szereg tematów, które towarzyszył i towarzyszą niekiedy do dziś naukowej refleksji na temat pierwszych ksiąg Pisma świętego. Federico Giuntoli prezentuje między innymi podstawowe gatunki literackie, jakie spotykamy w Pięcioksięgu. Porusza również zagadnienie relacji między materiałem biblijnym a tradycjami literackimi ludów Starożytnego Bliskiego Wschodu. Rzuca również światło na historyczność najbardziej charakterystycznych motywów opisanych na kartach Pentateuchu. Wreszcie prezentuje kilka zagadnień szczegółowych, takich jak: system czystości i nieczystości rytualnej, organizacja kultu i świąt oraz życie rodzinne w biblijnym Izraelu.

W ostatnim, piątym rozdziale książki, Germano Galvagno dokonuje prezentacji teologii Pięcioksięgu. Sło-

wo „teologii”, użyte tu zostało celowo dla podkreślenia wieloznaczności, którą znaleźć można w tym rozdziale. Chodzi bowiem zarówno o widoczny na kartach Pentateuchu pluralizm teologiczny, w którym do głosu dochodzą teologia kapłańska, deuteronomistyczna, oraz teologia dodatków post-kapłańskich, jak również o teologię Pięcioksięgu jako całości. Autor podejmuje zagadnienie głównych tematów teologicznych obecnych na kartach pierwszych pięciu ksiąg biblijnych (umiejscowienie we wszechświecie, przymierze, prawo, kult, obietnice), śledząc ich rozwój oraz odkrywając znaczenie dla kształtowania się tożsamości narodu Izraelskiego. Swoją refleksje autor konkluduje przez spojrzenie na Pięcioksiąg z perspektywy kanonicznej tak żydowskiej jak i chrześcijańskiej.

Całości dzieła dopełnia bibliografia przedmiotu. Podzielona jest na szereg mniejszych jednostek, mogących pomóc czytelnikowi łatwiej poruszać się w szerokim obszarze badań Pentateuchu. W ten sposób oddzielnie zostały przedstawione ogólne wprowadzenia do Pięcioksięgu, monografie, przekłady interlinearne poszczególnych ksiąg, komentarze i monografie na ich temat, wreszcie publikacje na poszczególne tematy zaprezentowane w rozdziale czwartym. Być może mając na uwadze ogromną ilość publikacji na temat Pięcioksięgu jakie ukazały się na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci, autorzy zdecydowali się nie tylko dokonać pewnej selekcji wskazując na najistotniejsze pozycje bibliograficzne, ale również opatrując poszczególne części wykazu bibliograficznego. Pewien niedosyt budzi ograniczenie tej bibliografii do literatury niemal wyłącznie włoskiej (zanotować może jedynie kilka pozycji anglojęzycznych), choć przecież w swym opracowaniu autorzy korzystają również z pozycji niemieckich czy francuskich. Z drugiej strony trudno się dziwić takiemu ograniczeniu mając na uwadze nie tylko charakter i przeznaczenie książki ale również bogactwo biblijnej literatury w języku włoskim.

Wstęp do Pięcioksięgu *Dai frammenti alla storia* nie jest książką doskonałą i z całą pewnością nie jest ostatnim słowem, jakie biblistyka wypowiada na temat Pię-

cioksięgu. Charakter książki zmusił autorów do pewnych uogólnień i uproszczeń. Najbardziej widoczne, w naszym odczuciu, wydaje się to być w rozdziale czwartym określanym nb. jako *Approfondimenti.* Dla ułatwienia lektury autorzy zdecydowali się ograniczyć do minimum liczbę cytatów oraz komentarzy w przypisach. Powoduje to jednak dużą trudność w sytuacji, gdy chciałoby się pogłębić, któryś z etapów analizy. Dotkliwym wydaje się również brak indeksu cytatów biblijnych, jak również indeksu osobowego. Wielką pomocą okazują się natomiast umieszczone na marginesach informacje dotyczące zawartości poszczególnych sekcji tekstu. Pozwalają one bardzo szybko zlokalizować szukany materiał, a także pomagają śledzić tok myślenia autora. Wyrażając radość z faktu ukazania się tej książki i uznanie w stosunku do jej autorów z powodu naukowego poziomu publikacji pozostaje mieć nadzieję, że ich praca również na gruncie polskim znajdzie nie tylko czytelników lecz także naśladowców.

Ks. Krzysztof Napora SCJ
Instytut Nauk Biblijnych KUL
Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin
naporus@kul.pl